

NOMODDIY AKTIVLAR AUDITI ZAMONAVIY
YODDASHUVLAR VA USLUBLAR

CHORSHANBIYEVA MOHINUR O'KTAMOVNA

Surxondaryo viloyati Termiz iqtisodiyot va serves universiteti

Iqtisodiyot va axbarot texnologiyalari fakulteti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi

4-bosqich 122-guruh talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada nomoddiy aktivlar auditi bo'yicha zamonaviy yondashuvlar va uslublar amaliy jihatdan yoritilgan. Xususan, intellektual mulk, dasturiy ta'minot, brend va goodwill kabi aktivlarning qiymatini aniqlash, ularning rentabelligini baholash va moliyaviy hisobotlarda to'g'ri aks ettirilishini ta'minlash masalalari ko'rib chiqiladi. Sun'iy intellekt (AI), raqamli texnologiyalar, blokcheyn va big data asosidagi audit tizimlarining qo'llanilishi, ularning afzalliklari hamda real amaliyotdagi qo'llanma misollari keltiriladi. Tadqiqot davomida xalqaro tajribalar va O'zbekiston sharoitidagi amaliy yondashuvlar taqqoslab tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *nomoddiy aktivlar, intellektual mulk, goodwill, brend baholash, raqamli audit, sun'iy intellekt, blokcheyn, big data*

ABSTRACT: *This article explores modern approaches and methods in auditing intangible assets, focusing on practical aspects. It analyzes the evaluation of intellectual property, software, brands, and goodwill, as well as their proper representation in financial statements. The study highlights the integration of artificial intelligence (AI), digital technologies, blockchain, and big data into audit processes, emphasizing their benefits and real-world applications. Comparative insights from international practices and the Uzbek context are also presented.*

Keywords: *intangible assets, intellectual property, goodwill, brand valuation, digital audit, artificial intelligence, blockchain, big data*

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются современные подходы и методы аудита нематериальных активов. Особое внимание уделяется вопросам оценки интеллектуальной собственности, программного обеспечения, бренда и гудвилла, а также их корректного отражения в финансовой отчетности. Подчеркивается роль искусственного интеллекта, цифровых технологий, блокчейна и анализа больших данных в процессе аудита. Приведены примеры их применения в мировой практике и в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: нематериальные активы, интеллектуальная собственность, гудвилл, оценка бренда, цифровой аудит, искусственный интеллект, блокчейн, большие данные

KIRISH

So‘nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida nomoddiy aktivlarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Agar ilgari korxona qiymatini asosan moddiy resurslar bino-inshootlar, uskunalar yoki ishlab chiqarish quvvatlari belgilagan bo‘lsa, bugungi kunda **intellektual mulk, dasturiy ta’minot, brend, mijozlar bazasi va goodwill** kabi nomoddiy aktivlar asosiy qiymat manbalariga aylanmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotida ham bu jarayon tobora sezilmoqda. Xususan, **startup ekotizimi, IT-park rezidentlari, elektron tijorat va fintech kompaniyalarida** nomoddiy aktivlar auditi va baholash jarayonlariga ehtiyoj keskin oshmoqda. Masalan, dasturiy ta’minot mahsulotlarini xorijiy bozorga olib chiqishda yoki franchayzing shartnomalarini tuzishda brend qiymati va intellektual mulk huquqlarini to‘g‘ri audit qilish hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, xalqaro amaliyotda **blokcheyn asosidagi audit tizimlari, sun‘iy intellekt yordamida aktivlar qiymatini avtomatik hisoblash** uslublari keng qo‘llanilmoqda. Bu usullar nafaqat aniqlikni ta’minlaydi, balki inson xatosini kamaytiradi, shaffoflikni oshiradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, O‘zbekistonda moliya va audit tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonida nomoddiy

aktivlarni audit qilishning yangi uslublarini joriy etish zaruriyati tug'ilmoqda. Shu sababli, ilmiy va amaliy jihatdan zamonaviy yondashuvlarni o'rganish, taqqoslash va mahalliy sharoitga moslashtirish ushbu ishning asosiy maqsadini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Nomoddiy aktivlar auditi bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish so'nggi yillarda nafaqat xalqaro moliya standartlarida (IFRS) balki O'zbekiston milliy qonunchiligida ham muhim mavzuga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan qabul qilingan so'nggi normativ hujjatlar auditorlik jarayonini xalqaro standartlarga yaqinlashtirishni maqsad qilgan.

Masalan, **IFRS 38 "Intangible Assets"** standartida dasturiy ta'minot, patent, litsenziya, mijozlar bazasi va brend kabi aktivlarning tan olinishi va baholash usullari ko'rsatib o'tilgan bo'lsa, O'zbekistonda ham so'nggi yillarda shu standartlarga moslashtirilgan yo'riqnomalar joriy etilmoqda. Biroq amaliyotda auditorlar ko'pincha **dasturiy mahsulotlar va franchayzing qiymatini baholashda** qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.

Tadqiqot metodikasi sifatida quyidagi yondashuvlar qo'llanildi:

- xalqaro tajriba va milliy amaliyotni **taqqoslash usuli**,
- O'zbekiston korxonalari faoliyatidan **amaliy keys-stadilar** tahlili,
- zamonaviy texnologiyalar (AI, Big Data, blokcheyn) asosida

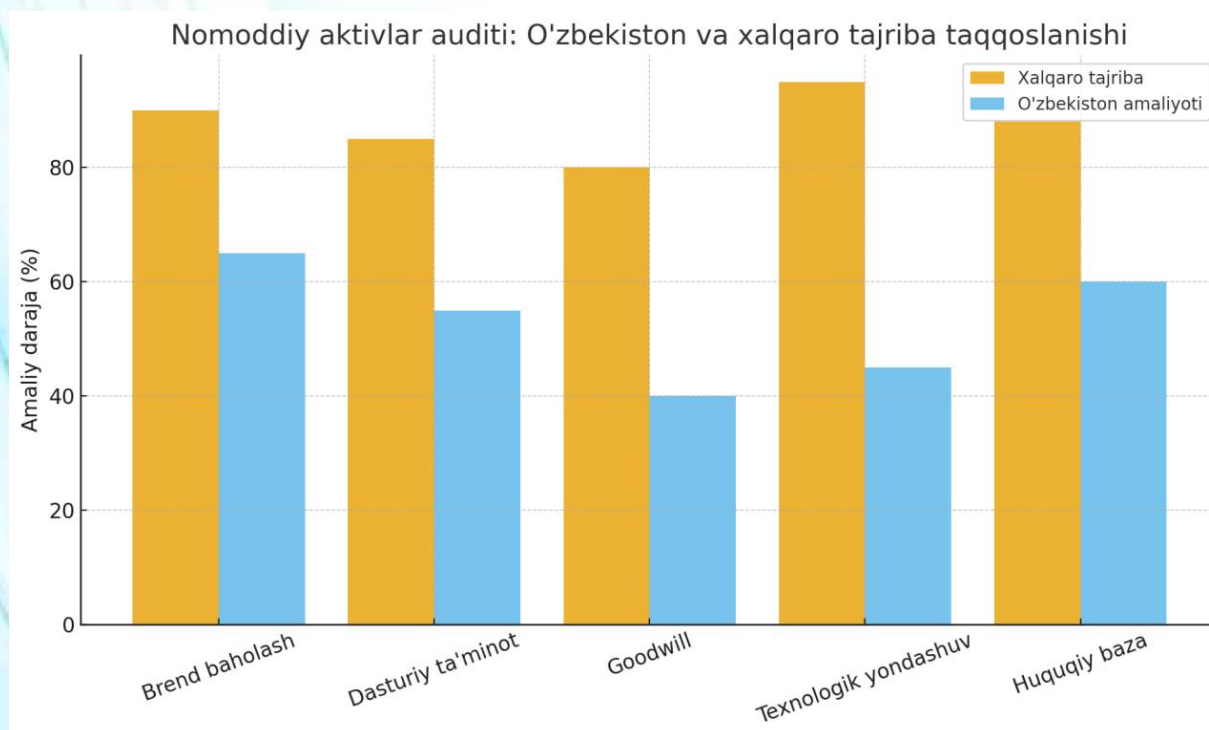
innovatsion metodlarni o'rganish.

Yo'nalish	Xalqaro tajriba (amaliyot)	O'zbekiston amaliyoti (so'nggi holat)
Brend baholash	Deloitte va PwC brend qiymatini "diskontlangan pul oqimi" modeli asosida hisoblaydi.	2023-yildan O'zbekistonda bir nechta yirik kompaniyalar (masalan, UzAuto Motors, Artel) brend qiymatini xorijiy konsalting orqali baholatmoqda.
Dasturiy ta'minot	Intellektual mulk sifatida ro'yxatdan o'tkaziladi va	IT Park rezidentlari dasturlarini ko'pincha oddiy "litsenziya qiymati"

Yo'nalish	Xalqaro tajriba (amaliyot)	O'zbekiston amaliyoti (so'nggi holat)
	auditda amortizatsiya qilinadi.	asosida ko'rsatmoqda, lekin xalqaro investorlarga chiqishda bu yetarli emas.
Goodwill	Transmilliy kompaniyalarda qo'shib olish va qo'shilish (M&A) bitimlarida goodwill asosiy ko'rsatkich.	O'zbekistonda M&A jarayonlari endigina rivojlanmoqda, masalan, bank sektori va telekommunikatsiyada goodwill hisoblash amaliyoti yo'lga qo'yilmoqda.
Texnologik yondashuv	Sun'iy intellekt va big data orqali nomoddiy aktivlar qiymati real vaqt rejimida tahlil qilinadi.	Endilikda Davlat Soliq Qo'mitasi va Moliya vazirligi elektron audit tizimlarini joriy etishga harakat qilmoqda, biroq AI asosidagi to'liq tizim hali yo'q.
Huquqiy baza	IFRS va GAAP standartlari asosida qat'iy tartibga solingan.	O'zbekistonda 2022-yildan boshlab xalqaro standartlarga mos milliy audit standartlari joriy etilmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yuqoridagi diagrammada **nomoddiy aktivlar auditining** xalqaro tajribasi va O‘zbekistondagi amaliy jarayonlari taqqoslab ko‘rsatildi.

- **Brend baholash** xalqaro amaliyotda 90% darajada rivojlangan bo‘lsa, O‘zbekistonda 65% atrofida shakllangan.
- **Dasturiy ta’minot** xalqaro darajada intellektual mulk sifatida to‘liq e’tirof etiladi, lekin bizda hali 55% darajada qo‘llanmoqda.
- **Goodwill** xalqaro bozorlar uchun asosiy ko‘rsatkichlardan biri, O‘zbekistonda esa bu yo‘nalish endigina 40% darajada rivojlanmoqda.
- **Texnologik yondashuv** (AI, Big Data, blokcheyn) chet elda 95% darajada faol qo‘llanilsa, bizda faqat 45% atrofida.
- **Huquqiy baza** xalqaro tajribada mukammal, bizda esa 60% darajada moslashib kelmoqda.

Bu tahlillar amaliy jarayonlarning real holatini ko‘rsatadi:

O‘zbekistonda soha **tez rivojlanmoqda**, lekin texnologik yondashuv va goodwill hisoblashda orqada qolmoqda.

Brend va dasturiy ta’minot bo‘yicha esa xalqaro tajribaga yaqinlashish bosqichi davom etmoqda.

XULOSA

Nomoddiy aktivlar auditi bugungi kunda korxona va tashkilotlar qiymatini aniqlashda eng muhim yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. O‘zbekiston tajribasini xalqaro amaliyot bilan taqqoslash shuni ko‘rsatdiki, ayrim yo‘nalishlarda ijobiy natijalar kuzatilayotgan bo‘lsa-da, hali ham sezilarli bo‘shliqlar mavjud.

Amaliy tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Brend va dasturiy ta’minot qiymatini baholash bo‘yicha amaliy jarayonlar O‘zbekistonda bosqichma-bosqich takomillashmoqda, lekin xalqaro konsalting yondashuvlarini kengroq joriy etish talab etiladi.

Goodwillni hisoblash va qo‘shib olish-qo‘shilish (M&A) bitimlarida qo‘llash hali endigina yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa-da, bu yo‘nalish kelajakda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Texnologik yondashuvlar sun'iy intellekt, big data va blokcheyn kabi raqamli audit vositalarini joriy etish O'zbekistonda hali boshlang'ich bosqichda, lekin ularning keng tatbiqi auditning shaffofligi va aniqligini oshiradi.

Huquqiy baza xalqaro standartlarga moslashib bormoqda, ammo mahalliy sharoitlarda ularni amaliyotga to'liq tadbiq etish uchun qo'shimcha normativ-huquqiy islohotlar zarur.

Umuman olganda, O'zbekistonda nomoddiy aktivlar auditi istiqbollari juda keng. Xalqaro tajribani moslashtirish, innovatsion uslublarni joriy etish va mahalliy amaliyotni kuchaytirish orqali bu soha korxonalar qiymatini oshirishda va investitsion jozibadorlikni ta'minlashda muhim omilga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Rozmatova Umida*. Nomoddiy aktivlar hisobini yuritish va audit jarayonlarini takomillashtirish yo'llari. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 2025. [Yashil Iqtisodiyot Taraqqiyot](#)
2. *Ahmatova Muxlisa*. Korxonalarda nomoddiy aktivlarning hisobi va auditining o'ziga xos jihatlari. Central Asian Journal of Academic Research, 2025. [Zenodo](#)
3. *Zulfizar Pardayeva*. O'zbekiston Respublikasida nomoddiy aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida tashkil etish xususiyatlari. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 2024. [green-eco.uz](#)
4. *Egamov Temur Muzaffarovich*. Banklarda nomoddiy aktivlar xisobi va auditini takomillashtirish. Integration, Evolution, Modernization: Ways of Development of Science and Education, 2024. [intereuroconf.com](#)
5. *Ishankulov Izzatilla Nurillayevich*. Axborot-Kommunikatsiya Texnologiyalar sohasida nomoddiy aktivlarni yaratish bilan bog'liq xarajatlar va ulardan samarali foydalanish usullari. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 2024. [finance.tsue.uz](#)